

Vojtěch Preissig a jeho dílo pro republiku

varianta B

- Metodická příručka pro učitele

A – Dvě vlasti

- **Dokument 1: Váhání mezi dvěma světy**

Zdroj: *Preissigovy dopisy Pacovskému z 26. 4. a 14. 6. 1928, Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Vojtěch Preissig, složka 6/B/22.*

1 – Proč odešel Preissig do zahraničí?

Preissig se domníval, že odchod do zahraničí mu umožní „hospodářsky se spravit“, odešel tedy z finančních důvodů. Nebyl to jeho první zahraniční pobyt, na přelomu století již pobýval v Paříži. Po návratu začal v Praze provozovat vlastní grafický ateliér. Uživit se prací grafika však nebylo na počátku 20. století snadné, Preissig se cítil u českého publika nedoceněn. Lidé upřednostňovali rychlou, levnou, ale nekvalitní práci, zatímco Preissig měl na kvalitu vysoké nároky. Finanční problémy způsobily krach jeho ateliéry, což ho přimělo k odchodu do USA.

2 – Splnil Preissigův pobyt v USA jeho očekávání?

Preissig se chtěl původně „vrátit k práci doma s lepší nadějí ve zdar“, pravděpodobně doufal, že si v USA vydělá peníze na další projekty v Čechách. Popisuje však své zklamání („byl to klam“), jeho začátky za oceánem totiž byly ještě obtížnější než v Praze. Zpočátku se živil manuálními pracemi v tiskařském průmyslu. Postupně se vypracoval, od roku 1912 působil jako pedagog na uměleckých školách, nejprve v New Yorku („v New Yorku jsem udělal pěkný začátek“), poté v Bostonu, kde vedl grafické oddělení na Wentworthově institutu. Na konci 20. let však zájem o jeho tvorbu v důsledku hospodářské krize opadl a Preissig se opět dostal do finančních problémů („je zde prosperita ale žádná stabilita“). Jeho počáteční očekávání se tedy nesplnila.

3 – Chtěl se Preissig vrátit domů? Proč s návratem váhal?

Preissig možnost návratu domů několikrát zmiňuje, např. „nelze říci, že bych již nepomýšlel na návrat do Čech“. Preissig uvažoval o návratu do Prahy již od počátku dvacátých let, kdy mu byly nabídnuty prestižní posty. Z těchto nabídek však nakonec sešlo, Preissig opět narazil na neochotu českého prostředí vyhovět jeho požadavkům. O několik let později vyjadřuje také obavu, že „jeho místo v Praze [je již] obsazené“. Kvůli několikaletému pobytu v zahraničí by si musel po návratu znovu budovat jméno, protože „kde člověk nebývá tam se o něm neví“. Další překážkou byla jeho nejistá finanční situace, původně se totiž chtěl vrátit, „až se [mu] povede dobře v Americe“.

- **Dokument 2: Zklamání z neúspěšného pokusu o návrat**

Zdroj: Preissigovy dopisy Pacovskému z 16. 6. 1929 a 17. 10. 1929, Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Vojtěch Preissig, složka 6/B/22.

Dopisy byly napsány s ročním rozdílem, první roku 1928 a druhý roku 1929. Jsou adresovány Preissigovu příteli Emilu Pacovskému, českému malíři.

4 – Jak hodnotí Preissig svůj život „mezi dvěma světy“?

Preissig ho hodnotí negativně: „taková dvoustranná povinnost je ohromnou štvanicí“, tento způsob života ho již unavuje. Zmiňuje dvě vlasti, které jsou součástí jeho identity: „starou vlastí“ je Československo, odkud pochází a kde má přátele, „novou vlastí“ nazývá Spojené státy americké, kde se potýká s existenčními problémy. Necítí se doma ani v jedné zemi.

5 – Jaké jsou podle Preissiga hlavní překážky pro jeho návrat do Čech?

„Slovo návrat někdy ve mne budí až nevoli a odpor“, dále mluví o „nedorozumění a zklamání“. Takto Preissig shrnuje roku 1929 své pocity. Je znechucen situací ohledně vyjednávání jeho pracovního místa v Praze, ze kterého nakonec sešlo. I z jeho ostatních dopisů přátelům je vidět, že se doma cítil nepochopen a nedoceněn. Sám vidí příčinu v odcizenosti, „já nechápu dost dobře lidi [v Československu] a oni nechápu mne“. Vysvětlení můžeme hledat v téměř dvacetiletém pobytu v USA, ale také v odlišném vkusu. Preissigova tvorba byla v českém prostředí považována za příliš „americkou“, dekorativní a zastaralou. Zklamání je oboustranné, rezignace je cítit také z dopisů umělce („mně bude lépe, když na mne Praha zapomene“).

Preissig se nakonec vrátil do Československa roku 1930, především z osobních důvodů. Po nadějných začátcích rezignoval na uplatnění v grafickém oboru, odmítl například práci výtvarného redaktora pro plánovanou tiskárnu na reklamní tiskoviny Tomáše Bati.

6 – Jaké pocity převládají v Preissigově popisu jeho dvou vlastí na konci 20. let? Použij své odpovědi na předchozí otázku (stačí slova, nemusíš psát celé věty).

<ul style="list-style-type: none"> • Zklamání • Rezignace • Únava • Nepochopení • ...	<ul style="list-style-type: none"> • Nedocenění • Nedorozumění • Odcizenost • Váhání • ...
--	---

B – Ve službě národu

- **Dokument 3: Za republiku**

- **Dokument A**

Zdroj: Preissigův dopis Mičkovi z 15. 8. 1919, Vojenský historický archiv Praha (VHA), fond Vojtěch Preissig, karton 2.

- **Dokument B**

Zdroj: Preissigův dopis Kolářovi z 11. 7. 1919, VHA, fond Vojtěch Preissig, karton 3

- **Dokument 4: Nadšení z vzniku republiky**

Zdroj: VHA, 1918, fond Vojtěch Preissig, karton 2

1 – Jaký je Preissigův názor na vytvoření republiky? (dokument 3A a 4)

Američtí Češi vyjadřovali hned po vypuknutí války svůj nepřátelský postoj k habsburské říši a doufali, že válka povede k jejímu rozbití. Plány pro poválečné období nebyly v počátcích války jednotné, brzy však zvítězila myšlenka samostatného českého státu. Tento postoj sdílí také Preissig, když říká, že „v republice bude dobře“ (dok. 3A), její prohlášení pak vítá „s nesmírným nadšením“ (dok. 4). Je tedy stoupencem vytvoření nezávislého Československa a rozbití Rakousko-Uherska.

2 – Jakým způsobem se chce Preissig podílet na boji proti Rakousku? (dokumenty 3A a 3B)

Preissigovo válečné dílo bylo vedeno touhou „přispět k prospěchu [republiky]“ (dok. 3A), považoval proto za nutné „podporovat každou akci (...) proti Rakousku“ (dok. 3B). Byl nespokojen s tím, že se „organizace zvolna hýbaly“ (dok. 3B). Měl na mysli České národní sdružení (ČNS) v Chicagu, hlavní organizaci krajanského odboje. Jejím úkolem byla propagace české otázky, aby se americké veřejné mínění přiklonilo na stranu Čechů. Preissig byl jedním z umělců, kteří se zapojili do této válečné propagandy. Svou tvorbou se po roce 1916 angažuje na podporu protirakouské akce, jak uvidíme dále.

3 – Jaký byl postoj USA k evropskému konfliktu v prvních letech války? Jak můžeme vysvětlit Preissigovu větu „organizace se zvolna hýbaly“ (dokument 3B)?

Zde je důležité připomenout historický kontext: Preissig vyjadřuje svoji nespokojenost roku 1916, kdy Spojené státy stále ještě zachovávaly neutralitu k evropskému konfliktu a nemohly tedy otevřeně zaujmout nepřátelský postoj vůči Rakousko-Uhersku. Ani američtí Češi proto nemohli naplno rozvinout svoji politickou akci.

4 – Jaký důkaz přináší dokument 4 o Preissigově vlastenectví?

„Prohlášení republiky (...) jsme vítali s nesmírným nadšením“, tato věta se shoduje s Preissigovými postoji za války. Jako důkaz svého vlastenectví požádal s rodinou po vzniku republiky o československé občanství. Chtějí zůstat „kovanými Čechy“, jsou tedy na svoji vlast hrdí.

5 – Jaké pocity převládají v Preissigově popisu jeho vztahu k vlasti za války a těsně po jejím skončení? Použij své odpovědi na předchozí otázky (stačí slova, nemusíš psát celé věty).

<ul style="list-style-type: none"> • Nadšení • Radost • Vlastenectví • ...	<ul style="list-style-type: none"> • Hrdost • Bojovnost • Angažovanost • ...
---	---

SHRNUTÍ částí A a B

Jaký vývoj můžeme pozorovat v Preissigově postoji k vlasti mezi lety 1916-1919 (dokumenty 3 a 4) a 1928-1929 (dokumenty 1 a 2)? Použij slova z tabulek a vysvětli Preissigovy pocity.

Za války Preissig projevilo své vlastenectví tvorbou plakátů, které propagovaly vznik samostatného Československa. Byl nadšeným stoupencem nové republiky, ke které se hrdě hlásil, i když si zároveň přál stát se americkým občanem. O deset let později u něho převládají pocity únavy z života „mezi dvěma světy“ a zklamání z nenaplněných ideálů. V USA se potýká s existenčními problémy a zároveň se obává návratu do českého prostředí, kde si připadá cizí a kde se cítí nepochopen.

• Metodické pokyny k rozboru historického textu

Rozboru historického textu má vždy dvě fáze:

1 – Citace textu

Chceme po žácích, aby přečetli otázku a našli na ni odpověď v textu (např. proč se chce Preissig angažovat ve službě čs. národu? protože se „organizace zvolna hýbaly“). Je dobré žáky vést k tomu, aby necitovali celé věty, ale aby z nich vybrali jen nejdůležitější část. Pokud si chceme být jisti, že žáci citát pochopili, můžeme je požádat, ať ho vysvětlí vlastními slovy – tak poznáme, jestli text jen „papouškují“, nebo jestli mu porozuměli.

2 – Interpretace textu

Pomocí vlastních znalostí se žáci pokusí text vysvětlit. Nevadí, když jejich interpretace není správná, od toho je tu učitel. U výše uvedeného citátu žáci budou asi schopni odhadnout, že Preissig kritizuje nedostatečnou aktivitu organizací, které sdružovaly Čechy v USA, vybízí proto k větší aktivitě („je třeba podporovat každou akci (...) proti Rakousku“). Další informace doplní učitel – o jakou organizaci se jednalo a čím se zabývala.

Při rozboru několika pramenů ze stejného nebo různého období je dobré vést žáky k jejich porovnávání pomocí několika otázek:

- V čem se texty shodují /odlišují?
- Jaký vývoj můžeme pozorovat mezi těmito dvěma daty?

Je důležité zamyslet se také nad adresátem textu či uměleckého díla. Preissigovy dopisy (dokumenty 1 až 4) mají soukromý charakter, protože je autor psal svým přátelům či kolegům. Nebyly tedy určeny široké veřejnosti, proto jsou v nich i osobní informace. U plakátů (dokumenty 5 a 6) je situace zcela jiná, protože byly určeny co nejširšímu publiku a byly vydávány ve velkých nákladech. Obrazová i textová složka jsou důkladně promyšleny, protože se jedná o propagandistické plakáty, které nesmí zůstat nepovšimnuty!

C – Uměním proti Rakousku

- **Dokument 5: Kto za pravdu horí. Bud' a nebo!** České národní sdružení, Chicago, 1916
- **Dokument 6: Za českou samostatnost,** České národní sdružení, 1916

Od roku 1916 vytvářel Preissig propagandistické materiály pro České národní sdružení (viz nápis na dokumentu 6).

1 – Popiš oba plakáty a pokus se je interpretovat.

- **Dokument 5:** Český lev přemáhá rakouskou orlici. Nápis „Bud' a nebo!“ naznačuje, že jeden z nich musí zvítězit, první světová válka tedy představuje rozhodující chvíli v historii českého národa. Jedná se o jeden z nejznámějších plakátů, který byl distribuován v nákladu 1000 kusů.
- **Dokument 6:** Rakouské orlice jsou přibité na pranýře s tabulemi popisujícími zločiny a příkoří způsobené českému národu, pranýře obtékají řinoucí se proudy krve. Podle historičky umění se jedná o přelomové dílo v Preissigově tvorbě, novou složkou je zde exprese, díky které má dílo razantně působit ve veřejném prostoru (bylo provedeno i v plakátové formě).

Již na prvních protirakouských demonstracích, které v USA proběhly v červenci 1914, bylo slyšet výkřiky „Chceme být osvobozeni ze spárů rakouské orlice!“. Motiv rakouské orlice jako symbol habsburské říše se tedy objevuje velmi často.

2 – Jaký vývoj můžeme pozorovat v autorově tvorbě?

Druhé dílo vyjadřuje radikálnější postoj k rakouské monarchii. Na prvním plakátu je tematika výhrůžky (orlice držena jako rukojmí), zatímco na druhém je tematika pomsty a smrti habsburské monarchie (přibité orlice, prolitá krev).

3 – Komu asi byly tyto plakáty určeny? S jakým účelem?

Žáci si všimnou, že byly vytvořeny v Chicagu, tedy v USA. Jedná se o propagační dílo určené americkým Čechům, ale také krajanským komunitám v dalších zemích (např. Anglie). Jednotlivé komunity si materiály vzájemně poskytovaly, vše pod vedením České národní rady. Účelem bylo seznámit americkou veřejnost se situací Čechů v habsburské monarchii a také s jejich požadavky.

- **Dokument 7: Kdo jste boží bojovníci**
- **Dokument 8: Hrr na vraha! Za demokracii!**
- **Dokument 9: Czechoslovaks! Join Our Free Colors!** (Čechoslováci, následujte naše barvy svobody!)

4 – Popiš plakáty a najdi k nim odpovídající heslo. Svůj výběr zdůvodni.

- **Dokument 7:** Plakát se vyznačuje dynamickým pojetím, zdůrazňuje hrdinství jednotlivce. Objevuje se kompozice jezdeckého motivu založena na diagonální ose, kterou umocňuje nezvyklé barevné stínování. Voják v uniformě je ozbrojen, nese husitský prapor (červený s bílým kalichem). Plakát je doplněn heslem „Kdo jste boží bojovníci“, což je parafráze slavného husitského chorálu „Ktož jsú boží bojovníci“, který se stal symbolem husitských vítězství.
- **Dokument 8:** Expresivní bojovná scéna se zde vyjímá v záři explodující světlice na tmavém nočním pozadí. Na plakátu jsou zobrazeni dva vojáci v uniformě – voják zemí Dohody rdousí Němce, kterého můžeme poznat podle typické přilby s bodcem. Proto je heslo „Hrr na vraha! Za demokracii!“ – německý voják je vražděn ve jménu demokracie. Jednalo se o nejžádanější plakát této série.
- **Dokument 9:** Jedná se o plakát s klidným motivem vlajících praporů. Figurální složka je zde redukována, vidíme pouze siluetu jásajícího davu. Většina praporů je odvozena ze zemského znaku: barva praporu odpovídá barvě štítu s heraldickou figurou uprostřed. V popředí je prapor odvozený z českého znaku (bílý dvouocasý lev na červeném poli), zcela vpravo prapor odvozený ze slovenského znaku (správně by měl být červený, trojvrší modré). Zčásti se překrývají prapory odvozené z moravského znaku (modrý prapor s bíločerveně šachovanou moravskou orlicí) a slezského znaku (žlutý prapor s černou slezskou orlicí). Dále dva prapory husitské.

V největším počtu (3x) se na plakátu vyskytuje prapor tvořený pěti vodorovnými pruhy, prostřední modrý je nejširší a v jeho středu jsou čtyři bílé pěticípé hvězdy umístěné do rohů pomyslného čtverce postaveného na jeden roh. Tento prapor není heraldický, ale obsahuje české barvy (bílá a červená) i barvy ze slovenského znaku. Čtyři hvězdy symbolizují Čechy, Moravu, Slezsko a Slovensko, což je podobná symbolika jako hvězdy na americké vlajce.

Preissigův prapor s hvězdami se stal díky plakátům známým nejen v Americe, ale i mimo ni. Uvažovalo se o něm také při výběru československé vlajky.

- **Dokument 10: Manifest k československému lidu, únor 1918**

1 – Čím se tento plakát liší od ostatních? Popiš ho.

Jedná se o jediný plakát s převahou textu. Barevný lineární rámeček vymezuje pole pro text, který je doplněn drobnou ilustrací s bojovou tematikou, podobně jako na předchozích plakátech. Plakát sklidil pochvalné reakce: Československá národní rada (ČSNR) se dne 22. 3. 1918 vyjádřila, že je „proveden s neobyčejným vkusem“. Byl proto vydán i ve slovenské variantě.

2 – Jak bude podle autora manifestu vypadat Evropa po válce?

ČSNR, která manifest vydala, zdůrazňuje rozhodující roli války pro budoucnost Evropy: „po této válce není možný návrat k starému řádu“, tzn. k monarchistickému uspořádání. Manifest předjímá, že „vznikne nová Evropa“, tedy státy s novým politickým uspořádáním. S ním souvisí také poválečné postavení Československa: „těž naše budoucnost závisí od výsledku

boje". Světová válka a porážka Rakousko-Uherska tedy představuje pro Čechy a Slováky jedinečnou příležitost se osamostatnit.

3 – Jaký je autorův postoj k Němcům, Maďarům a k Habsburkům?

Manifest je psán v bojovném duchu, odsuzuje rozpoutání války jako snahu o „porobení neněmeckých a maďarských národů v Evropě“. Staleté soužití Čechů a Slováků ve společném státě s Němci a Maďary hodnotí negativně, mluví o „věrolomných Habsburcích“ a o „touze utlačovaného lidu po svobodě“. Válka vyostřila napětí mezi slovanskými a neslovanskými národy v habsburské monarchii.

4 – Jak vyjadřoval český národ svůj protirakouský postoj?

„Dnes řadí se celý náš národ doma i za hranicemi v organizovaný boj“, manifest zároveň apeluje na jednotu celého národa. Na českém území působila od prosince 1914 odbojová organizace Maffie, v zahraničí řídila odbojovou činnost od února 1916 Československá národní rada (ČSNR) v čele s T. G. Masarykem. Obě organizace vedly protirakouskou politiku.

Manifest popisuje také protirakouské akce na vojenském poli: „naše pluky se na rakouské frontě dobrovolně vzdávaly“. Čeští vojáci šli do boje s pocitem, že tato válka není jejich a nechtěli bojovat proti ostatním Slovanům. Mnoho z nich proto dobrovolně přešlo do zajetí, především na ruské frontě. V zahraničí vytvořili československé legie, které bojovaly proti Rakousku. Nejvíce českých legionářů bojovalo v Rusku (60 tisíc), následovala Itálie (20 tisíc) a Francie (10 tisíc).

5 – Komu je tento manifest určen? Co žádá autor?

Manifest je emotivním apelem na vlastenecké city Čechů a Slováků v Americe: objevují se výrazy „věrný syn svého národa“, „důstojní synové slavných předků“, do protikladu je kladen termín „zbabělec“. Apel se týká junáků, ale i žen a dívek, jeho naléhavost je umocněna četnými vykřičníky.

ČSNR žádá, „nechtě stane [každý] pod náš československý prapor (...) po boku armád spojeneckých“, vyzývá tedy ke vstupu do armády na straně Dohody proti Ústředním mocnostem. Zřízení československých legií má nejen vojenský, ale také diplomatický význam: „nechtě (...) pušky československých vojáků dokáží světu (...), že svobodni být chceme a svobodni budeme“. Vytvoření vlastní armády mělo zároveň podpořit úsilí T. G. Masaryka a jeho spolupracovníků o vytvoření samostatného státu.

SHRNUTÍ části C

Preissigovy propagandistické plakáty jsou charakteristické kombinací působivého obrázku a textu. Jejich výběr není náhodný, ale předem promyšlený, často mají symbolický význam. Jaký účel splňuje výběr barev, hesla a tématu? Doplně tabulku.

Kritérium	Účel	Příklad
Barva	Apeluje na slovanské národy, přispívá k vytvoření pocitu příslušnosti k jednomu národu	Převaha slovanských barev (červená a bílá)
Heslo	Probouzí v lidech vlastenectví, vyzývá k boji za nezávislý stát	„Čechoslováci, následujte naše barvy svobody!“ „Za českou samostatnost“
Téma	Ukazuje odvahu a hrdinské činy vojáků, vyzývá k vzepření se rakouské nadvládě	Voják Dohody zabíjí německého vojáka Český lev drásá rakouskou orlici
	Připomíná významné momenty národních dějin	Prapor s kalichem jako symbol husitských válek
	Sjednocení všech zemí v boji za samostatnost, pocit sounáležitosti	Vlajky jednotlivých zemí budoucího Československa (Čechy, Morava, Slezsko, Slovensko) Pozn.: součástí meziválečného Československa byla také Podkarpatská Rus, ovšem v době války se s tím ještě nepočítalo Společná vlajka se čtyřmi hvězdami

• **Metodické pokyny k rozboru ikonografického pramenu**

1 – Popis pramenu

Žáky vedeme k tomu, aby uměli pojmenovat, co na obrázku vidí, i když jim to možná z počátku bude připadat lehké. Při společném popisu si žák uvědomí, že spolužák si třeba všiml něčeho jiného než on nebo naopak. Popisem se také rozvíjí slovní zásoba, kterou budou žáci potřebovat k interpretaci.

2 – Interpretace pramenu

Žáci se pokusí vysvětlit, co který symbol znamená – např. černá orlice představuje Rakousko, bílý lev symbolizuje Čechy. Pokusí se také vystihnout autorovu hlavní myšlenku: Jaké sdělení chtěl autor předat těm, kdo se budou na plakát dívat? V případě dokumentu, kde je obrázek

i text, se žáci zamyslí nad jejich propojením. U dokumentu 5 je vidět, že lev s orlicí vedou boj na život a na smrt, což podtrhuje nápis „bud’ anebo!“

BIBLIOGRAFIE

BOUČEK, Jaroslav, „Z dopisů Vojtěcha Preissiga“, Listy, 1/2005,
<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=051&clanek=010515>

HÁJKOVÁ, Dagmar, *Naše česká věc. Češi v Americe za první světové války*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2011

ŠTĚPÁN, Petr, „Česká propaganda před vznikem Československa“, 2009,
<http://vlast.cz/pred-vznikem-csr/>

VLČKOVÁ, Lucie, *Vojtěch Preissig – Pro republiku!* Uměleckoprůmyslové museum v Praze, 2008

VLČKOVÁ, Lucie, *Vojtěch Preissig*, Uměleckoprůmyslové museum v Praze, 2012

© ČŠBH, o. s. Licence CC BY-NC-ND <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>

Projekt byl podpořen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v rámci dotačního programu Podpora vzdělávání v jazycích národních menšin a multikulturní výchovy v roce 2013.

Mediální partner :Český rozhlas – Radio Praha